

# Powstanie Styczniowe

Autor: Ewa Kowalska

Na podstawie [Wikipedii](#)



## Rozdz. I      Wstęp

Powstanie styczniowe - polskie powstanie narodowe przeciwko Imperium Rosyjskiemu, ogłoszone manifestem 22 stycznia 1863 wydanym w Warszawie przez Tymczasowy Rząd Narodowy, spowodowane narastającym rosyjskim terrorem wobec polskiego biernego oporu. Wybuchło 22 stycznia 1863 w Królestwie Polskim i 1 lutego 1863 w byłym Wielkim Księstwie Litewskim, trwało do jesieni 1864. Zasięgiem objęło tylko zabór rosyjski: Królestwo Polskie oraz ziemie zabrane – Litwę, Białoruś i część Ukrainy.

Było największym polskim powstaniem narodowym, spotkało się z poparciem międzynarodowej opinii publicznej. Miało charakter wojny partyzanckiej, w której stoczono ok. 1200 bitew i potyczek. Mimo początkowych sukcesów zakończyło się klęską powstańców, z których kilkadziesiąt tysięcy zostało zabitych w walkach, blisko 1 tys. straconych, ok. 38 tys. skazanych na katorgę lub zesłanych na Syberię, a ok. 10 tys. wyemigrowało. Wilno zostało spacyfikowane przez oddziały Murawjowa Wieszatiela.

Po upadku powstania Kraj i Litwa pogrzażyły się w żałobie narodowej. W roku 1867 zniesiono autonomię Królestwa Polskiego, jego nazwę i budżet, w 1869 zlikwidowano Szkołę Główną Warszawską, w latach 1869–1870 setkom miast wspierających powstanie odebrano prawa miejskie doprowadzając je tym samym do upadku, w roku 1874 zniesiono urząd namiestnika, w 1886 zlikwidowano Bank Polski. Skasowano klasztory katolickie w Królestwie, skonfiskowano ok. 1600 majątków ziemskich i rozpoczęto intensywną rusyfikację ziem polskich. Po stłumieniu powstania znaczna część społeczeństwa Królestwa i Litwy uznała dalszą walkę zbrojną z zaborcą rosyjskim za bezcelową i zwróciła się ku pracy organicznej.

Powstanie przyczyniło się do korzystniejszego niż w dwóch pozostałych zaborach uwłaszczenia chłopów. Pozostawiło trwałe ślady w polskiej literaturze (Orzeszkowa – Nad Niemnem, Dąbrowska – Noce i dnie, Żeromski – Wierna rzeka) i sztuce (Grottger – Polonia i Lithuania, Matejko – Polonia) XIX i XX wieku w kraju, na Litwie i na Białorusi.

## Rozdz. II      Geneza powstania

### Rozdz. II.1      Organizacje spiskowe

Przegrana Rosji w wojnie krymskiej odsłoniła jej wewnętrzną słabość. Skłoniło to cara Aleksandra II Romanowa do przeprowadzenia pewnych reform ustrojowych.

Polacy odczytali to jako objaw słabości rosyjskiego samodzierżawia i rozpoczęli przygotowania do wybuchu nowego powstania. Pierwsze polskie organizacje spiskowe powstawały na terenie prowincji zabranych już od początku 1856. Na Uniwersytecie Kijowskim utworzono tzw. 'Ogół', z którego wyłonił się bardziej zakonspirowany Związek Trojnicki. Związek szukał kontaktów z młodzieżą na terenach wszystkich trzech zaborów i opowiadał się za powstaniem. Drugim ośrodkiem, w którym rozwinęły się polskie organizacje konspiracyjne, był Petersburg. Najważniejszą komórkę konspiracyjną powołali tam oficerowie studiujący w Akademii Sztabu Generalnego. Koło Oficerów Polskich w Petersburgu założył Zygmunt Sierakowski. Po jego odejściu, kierownictwo przejął Jarosław Dąbrowski. W 1857 powstała w Warszawie Akademia Medyko-Chirurgiczna i od razu wśród jej studentów zaczęły tworzyć się konspiracyjne kółka młodzieżowe. Kółka takie powstały też w warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych. W maju 1858 do Warszawy przybył z Kijowa Narcyz Jankowski, który założył w środowisku akademickim kilka

tajnych kółek, a następnie zaczął je integrować i prowadzić potajemne szkolenia wojskowe. W 1859 zebrała się kapituła organizacji Czerwonych, przygotowując plany wybuchu powstania. W 1861 dzięki staraniom Ludwika Mierosławskiego założono w Genui Polską Szkołę Wojskową, przeniesioną w później do Cuneo, a jej przeszło 200 słuchaczy miało stanowić kadry powstania.

## **Rozdz. II.2 Manifestacje patriotyczne i żałoba narodowa**

11 czerwca 1860 w Warszawie odbyła się pierwsza od 30 lat wielka manifestacja patriotyczna zorganizowana w związku z pogrzebem wdowy po bohaterze powstania listopadowego generale Józefie Sowińskim.

W październiku 1860 w czasie warszawskiego zjazdu monarchów przeszkodzono iluminacjom i balom towarzyszącym konferencji, a na przedstawieniu galowym w Teatrze Wielkim fotele oblane cuchnącym płynem. Akcją tą kierował Franciszek Godlewski.

29 listopada 1860, w rocznicę Nocy Listopadowej zorganizowano kolejną wielką manifestację i odśpiewano pieśń skomponowaną niegdyś przez Alojzego Felińskiego na cześć cara Aleksandra I, zmieniając jej refren na: Ojczyznę wolną racz nam wrócić Panie. Irytującą władze rosyjskie pieśń śpiewano następnie przy okazji wszystkich manifestacji. Wobec nasilających się wystąpień ludności Warszawy, car Aleksander II zdecydowany był zastosować najsurowsze represje i w wypadku większych demonstracji ulicznych miasto miało zostać zbombardowane z Cytadeli.

25 lutego 1861 wojsko rosyjskie rozpędziło demonstrację przeprowadzoną w 30. rocznicę bitwy o Olszynkę Grochowską. 27 lutego na Krakowskim Przedmieściu od salwy rosyjskiej padło pięciu manifestantów. Wydarzenia te skłoniły obradujące na Zamku Królewskim Towarzystwo Rolnicze do przyjęcia uchwały o uwłaszczeniu chłopów. Zbulwersowane tymi wydarzeniami mieszczaństwo warszawskie utworzyło Delegację Miejską, pod przewodnictwem bankiera Leopolda Kronenberga, która złożyła adres do cara, w którym domagano się poszanowania wolności obywateli Królestwa Polskiego.

2 marca pogrzeb pięciu poległych na Cmentarzu Powązkowskim przeistoczył się w wielką manifestację solidarności wszystkich stanów Królestwa. Wydarzenia w Warszawie odbiły się szerokim echem na prowincji. W wielu miastach ludność przepędziła skorumpowanych urzędników, na co władze nie zawsze mogły reagować, gdyż wojska ściągnięte zostały z prowincji do Warszawy. Organizowano demonstracje i nabożeństwa żałobne za pomordowanych. Chłopi zaprzestali odrabiania pańszczyzny.

27 marca dzięki protekcji prokuratora generalnego neofity Juliusza Enocha margrabia Aleksander Wielopolski został mianowany dyrektorem głównym prezydującym w Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zdecydowany był rozwiązać Towarzystwo Rolnicze i Delegację Miejską oraz podjąć represje wobec konspiracji narodowej przy jednoczesnym równouprawnieniu ludności żydowskiej. W nocy z 7 na 8 kwietnia Aleksander Wielopolski przedłożył do podpisu namiestnikowi gen. Michaiłowi Gorczakowowi opracowaną przez siebie „ustawę o zbiegowiskach”, dopuszczającą użycie siły zbrojnej wobec ludności cywilnej.

Już 8 kwietnia na Placu Zamkowym Rosjanie pokazali swoje prawdziwe intencje, gdy ostrzelali bezbronny tłum. Zginęło 100 osób a kilkaset zostało rannych. Pod koniec maja 1861 zmarł na apopleksję namiestnik Królestwa Polskiego gen. Michaił Gorczakow – jego następcą został Nikołaj Suchozanet, który wprowadził jeszcze większe represje. Można było zostać aresztowanym nawet za noszenie stroju narodowego lub śpiewanie pieśni patriotycznych.

Dla pacyfikacji nastrojów car Aleksander II zmuszony był poczynić pewne ustępstwa. 18 czerwca

ogłoszono 4 ukazy carskie datowane na 5 czerwca. Reaktywowano Radę Stanu, powoływano pochodzące z wyborów rady miejskie w 28 miastach, powiatowe w każdym z 39 powiatów, tworzone rady gubernialne składające się z członków delegowanych przez rady powiatowe.

Przejściowe złagodzenie przez władze represji na okres wyborów przyniosło zwiększenie fali demonstracji patriotycznych. Organizowano je w wielu miejscowościach Królestwa, Litwy, Rusi, Galicji. 12 sierpnia odbyła się wielotysięczna manifestacja w Kownie. 18 sierpnia wojsko rosyjskie siłą rozproszyło demonstrację na przedmieściach Wilna na Pohulance, było wielu rannych. 26 sierpnia ma miejsce demonstracja patriotyczna w Grodnie, w ostatniej chwili uniknięto przelewu krwi. 3 września gubernator Władimir Nazimow wprowadził stan wojenny w kilkunastu powiatach podległych sobie guberni. 23 września rozpoczęły się w Królestwie Polskim wybory samorządowe. 10 października, w 448 rocznicę podpisania unii horodelskiej, zorganizowano demonstrację w Horodle, w której wzięły udział tłumy zgromadzone na obu brzegach Bugu. W tym samym dniu z udziałem wielu tysięcy ludzi odbył się w Warszawie demonstracyjny pogrzeb arcybiskupa warszawskiego Antoniego Melchiora Fijałkowskiego, który był zwolennikiem ruchu patriotycznego. W kondukcie niesiono herby Polski i Litwy oraz okryte krepą insygnia królewskie: berło i dwie korony. Cesarz Aleksander II wysłał 11 października telegram do namiestnika Lamberta: jeżeli wybory w Warszawie ukończone, nie zwlekając ogłosić stan wojenny.

Po serii krwawo stłumionych manifestacji patriotycznych w roku 1861, kościół katolicki ogłosił żałobę narodową.

### **Rozdz. III Upadek powstania i jego skutki**

Powstanie objęło całe Królestwo Polskie, znaczną część Litwy oraz Wołyń i trwało z większą intensywnością ponad rok, a rozproszone oddziały partyzanckie walczyły jeszcze do jesieni. 21 lutego 1864 r. udało się Rosjanom rozbić w bitwie pod Opatowem polskie oddziały z Gór Świętokrzyskich, dowodzone przez Ludwika Topora-Zwierzdowskiego, a także partie operujące na Podlasiu. Do kwietnia walczyło zgrupowanie Józefa Hauke-Bosaka, a w Lubelskiem działał jeszcze, wycofawszy się z Grodzieńszczyzny, oddział dzielny, którym dowodził Walery Wróblewski. W Poznańskim i w Galicji sformowały się nowe siły, lecz nie były one w stanie wejść do walki, ze względu na ściśle obstawienie granic przez wojska pruskie i austriackie. Najdłużej, aż do grudnia 1864 r., walczył ostatni oddział powstańczy księdza generała Stanisława Brzóska na Podlasiu. Podczas powstania brał udział w bitwach pod Siemiatyczami, Woskrzennicami, Gręzówką, Włodawą, Sławatyczami i Fajslawicami. Ksiądz Brzóska po ujęciu został powieszony w Sokołowie Podlaskim.

Po początkowych sukcesach organizacyjnych, także wojskowych, powstańcy zaczęli jednak ulegać przeważającym siłom rosyjskim. Traugutt starał się wciągnąć do walk ludność chłopską, głosząc hasło działania „z ludem i przez lud”. Faktycznie udział chłopów w oddziałach partyzanckich znacznie wtedy wzrósł. Lecz opuścili je oni, po ogłoszeniu 2 marca 1864 r. dekretu carskiego o uwłaszczeniu i przyznaniu chłopom na własność użytkowaną przez nich ziemię.

Powstanie ze względu na znaczną dysproporcję sił stron walczących przybrało formę wojny partyzanckiej. Stoczono 1229 rozproszonych potyczek i mniejszych bitew, w tym 956 w Kongresówce, 236 na Litwie, pozostałe na Białorusi i Ukrainie. Oddziały polskie unikały walnej bitwy, która mogła się zakończyć totalną porażką powstania. W wojskach powstańczych służyło łącznie ok. 200 tysięcy ludzi, jednak jednocześnie w walkach brało udział ok. 30 tysięcy żołnierzy. Zginęło ok. 30 tys. uczestników. Nie nadeszła żadna pomoc z zagranicy, na jaką liczono, zwłaszcza z Francji. Mocarstwa zachodnie poprzestały na wydaniu bardzo ogólnych deklaracji

dyplomatycznych, uważając polską insurekcję za wewnętrzną sprawę Imperium Rosyjskiego. Jedyne papież Pius IX w swojej mowie tronowej z 24 kwietnia 1864 ostro wystąpił w obronie Polaków: sumienie mnie nagli, abym podniósł głos przeciwko potężnemu mocarzowi, którego kraje rozciągają się aż do bieguna... Monarcha ten prześladowuje z dzikim okrucieństwem naród polski i podjął dzieło bezbożne wytępienia religii katolickiej w Polsce.

Działalność rosyjskich komisji śledczych doprowadziła wkrótce do rozbicia organizacji powstańczej. 5 sierpnia 1864 na stokach Cytadeli Warszawskiej zostali powieszani członkowie władz Rządu Narodowego: Romuald Traugutt, Roman Żuliński, Józef Toczyski, Rafał Krajewski i Jan Jeziorański.

Rosjanie rozpoczęli represje natychmiast po stłumieniu powstania – wiele tysięcy ludzi przypłaciło życiem udział w powstaniu – zginęli podczas potyczek lub zostali zamordowani przez wojska rosyjskie (np. w dniu 23 grudnia 1863 r. – stracenie Z. Chmieleńskiego w Radomiu). Kilkadziesiąt tysięcy uczestników walk zesłano na Syberię. Władze rosyjskie przystąpiły też do wzmożonej rusyfikacji społeczeństwa polskiego, mającej na celu upodobnienie Kongresówki do innych prowincji Imperium Rosyjskiego. Już w 1867 zniesiono resztę autonomii Królestwa Polskiego, nazywanego odtąd Krajem Przywiślańskim.

Szczególnie krwawo Rosjanie rozprawili się z powstaniem na Litwie, którą terroryzowały egzekucje generał-gubernatora Michaiła Murawjowa „Wiesziela”. Rozstrzelali bądź powiesili 700 osób, ok. 40 tys. wysłano etapami na katorgę na Sybir. Skonfiskowano 1660 majątków szlacheckich, oddając je na licytację lub obdarowując nimi oficerów rosyjskich. W ramach represji miastom, które czynnie popierały powstanie odebrano prawa miejskie, powodując ich upadek, skasowano również wszystkie klasztory w Królestwie, które były głównymi ośrodkami polskiego oporu.

Epilogiem tego zrywu narodowego był wybuch powstania zabajkalskiego w czerwcu 1866, zorganizowanego przez polskich zesłańców.

## **Rozdz. IV Dyktatorzy powstania**

1. Ludwik Mierosławski (od 17 lutego do 11 marca 1863)
2. Marian Langiewicz (od 11 marca do 18 marca 1863)
3. Romuald Traugutt (od 17 października 1863 do 10 kwietnia 1864) – nieformalnie[32]

## **Rozdz. V Pierwsze bitwy i potyczki**

- bitwa pod Ciołkowem – 22 stycznia 1863
- bitwa pod Szydłowcem – 22 stycznia 1863
- bitwa pod Lubartowem – 23 stycznia 1863
- bitwa pod Węgrowem – 3 lutego 1863
- bitwa pod Rawą – 4 lutego 1863
- bitwa pod Siemiatyczami – 6-7 lutego 1863
- bitwa w Sosnowcu – 6-7 lutego 1863
- bitwa pod Słupczą – 8 lutego 1863

## Spis treści

Rozdz. I Wstęp.....	2
Rozdz. II Geneza powstania.....	2
Rozdz. II.1 Organizacje spiskowe.....	2
Rozdz. II.2 Manifestacje patriotyczne i żałoba narodowa.....	3
Rozdz. III Upadek powstania i jego skutki.....	4
Rozdz. IV Dyktatorzy powstania.....	5
Rozdz. V Pierwsze bitwy i potyczki.....	5

•